

УДК 342.721

МЕЛЬНИК К.С., здобувач наукового ступеня кандидата юридичних наук,
НДІП НАПрН України

ОБРОБКА ТА ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ

Анотація. В статті висвітлено актуальні питання обробки та захисту персональних даних в соціальних мережах, здійснено аналіз проблемних аспектів забезпечення приватності в соціальних мережах.

Ключові слова: персональні дані, обробка та захист персональних даних, соціальні мережі.

Аннотация. В статье освещены актуальные вопросы обработки и защиты персональных данных в социальных сетях, осуществлен анализ проблемных аспектов обеспечения приватности в социальных сетях.

Ключевые слова: персональные данные, обработка и защита персональных данных, социальные сети.

Summary. The article highlights current issues of processing and protection of personal data in social networks, as well as analyses the problematic aspects of privacy in social networks.

Keywords: personal data, personal data processing and protection, social networks.

Постановка проблеми. Використання передових інформаційних технологій і досягнень науково-технічного прогресу дало людям неабиякі можливості для спілкування. Технологічні зміни та новинки у сфері інформаційних технологій, зокрема створення міжнародних просторових інформаційних систем обігу інформації, зумовили необхідність втручання держави та й міжнародної спільноти у правове регулювання ряду проблематичних аспектів технологічно-інформаційних відносин. Нині існують передові Інтернет-технології, що дають змогу за лічені секунди зв'язатися з людиною на іншому боці земної кулі, об'єднувати людей в групи для обговорення різного кола питань, встановлювати соціальні контакти. Але, крім зручності у користуванні, вони приховують чимало небезпек в контексті приватності для пересічних користувачів, зокрема при використанні ними соціальних мереж, як новітнього засобу глобальних комунікацій [1, с. 215].

З огляду на тенденцію до вдосконалення положень про захист приватного життя на міжнародному рівні, важливим вбачається розгляд актуальних та проблемних питань обробки та захисту персональних даних в соціальних мережах, пошук найоптимальніших шляхів врегулювання цих питань у вітчизняному правовому полі.

У вітчизняній юридичній літературі дослідженню окремих питань цієї проблематики в різні часи приділяли увагу такі фахівці, як В. Брижко, М. Різак, В. Панченко, А. Марущак, О. Радкевич та інші. Розгляд цього питання здійснюється і зарубіжними вченими – І. Вельдер, А. Міллер, Р. Холлборг та інші.

Незважаючи на те, що порушеною проблематикою займалася значна кількість науковців, багато її аспектів нині залишаються малодослідженими чи дискусійними, особливо в контексті становлення законодавства у цій сфері. Слід враховувати, що тенденції розвитку правового регулювання захисту персональних даних в цілому в світі є досить динамічними. Більшість досліджень за даною тематикою здійснювались в рамках певних наукових, аналітичних статей.

Метою статті є комплексний аналіз правових питань обробки та захисту персональних даних в соціальних мережах, пошук найоптимальніших шляхів врегулювання та вирішення цих питань у вітчизняному правовому полі.

Виклад основного матеріалу. Інформація, якою наші інформаційні системи в автоматичному режимі обмінюються з віддаленими серверами, зокрема іноземними, є такою, за якою “особа може бути конкретно ідентифікованою”, тобто, відповідно до українського законодавства та міжнародного права, такі відомості фактично є “персональними даними”, які визначають невід’ємну складову приватного життя людини [2 – 3].

Найбільш влучно позицію щодо необхідності захисту права на приватне життя людини у ході соціальних комунікацій зображують англо-американські дослідники цієї проблематики. Право на приватність, як вважає американський дослідник Рональд Холлборг, є “моральним принципом поваги до індивідуальної свободи” [4, с. 15]. У свою чергу, британський дослідник Артур Міллер зазначає, що “основною умовою для ефективної реалізації права на приватність є особиста можливість контролювати циркуляцію інформації, що стосується особи, яка є суттєвою для підтримання соціальних стосунків і особистих свобод” [5, с. 27]. Остання думка британського вченого є визначальною при формуванні підходів до захисту приватності в соціальних мережах.

Закон України “Про захист персональних даних” [2] встановлює вимоги до обробки та захисту персональних даних, в тому числі і в Інтернет-середовищі. Зазначені вимоги відображають положення, запроваджені Конвенцією Ради Європи № 108 про захист осіб у зв’язку з автоматизованою обробкою персональних даних [3] та розвинуті у Директиві Європейського Парламенту та Ради 95/46/ЄС про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і вільним обігом цих даних [6]. Питанню захисту персональних даних в Інтернет-середовищі, в тому числі в соціальних мережах, присвячені й інші рекомендаційні документи різних європейських установ: Рекомендації Ради Європи R(99)5 про захист осіб у зв’язку з обробкою даних у інформаційних магістралях; Рекомендації робочої групи, що функціонує відповідно до статті 29 Директиви 95/46/ЄС (WP 39 – “Приватність в мережі Інтернет”); Рекомендації міжнародної робочої групи з питань захисту персональних даних в телекомунікаціях (“Берлінська група”) [7 – 9].

Зручним вбачається представити всю сукупність вимог щодо обробки та захисту персональних даних у рамках восьми базових принципів. Так, відповідно до цих принципів, персональні дані повинні:

- оброблятися сумлінно і законно (за наявності підстав та з дотриманням вимог до їх обробки та захисту);
- отримуватися із конкретною законною метою та не оброблятися у способи, несумісні з цією метою;
- бути адекватними, не надлишковими відповідно до визначеної мети їх обробки;
- бути точними та своєчасно оновлюватися;
- не зберігатися довше, ніж це необхідно;
- оброблятися з дотриманням прав фізичної особи, включаючи право на доступ до власних даних;
- оброблятися з дотриманням законодавчих вимог захисту конфіденційної інформації;
- не передаватися за межі країни без відповідного захисту, а якщо і передаються, то з дотриманням міжнародних стандартів стосовно транскордонного поширення персональних даних.

Вказані положення були прийняті ще в 60-х роках ХХ століття із врахуванням інтересів ряду країн світу, тож на даний час ряд правових систем світу містять імплементований перелік аналогічних принципів у національному законодавстві чи визнають вищезгадану Конвенцію Ради Європи внутрішнім вітчизняним законодавством. Розвиток інформаційних технологій та глобалізація, активізація та зростання значення соціальних мереж значною мірою змінили процес та методи збирання та обробки персональних даних, здійснення доступу до них та їх використання. На сьогоднішній день продовжує розширюватись універсальне інформаційне середовище, в якому традиційні нормативно-правові механізми щодо захисту персональних даних стають здебільшого неефективними.

У лютому 2013 року Всеукраїнська громадська організація “Українська асоціація захисту персональних даних” провела дослідження з тематики: “Забезпечення прозорості та відкритості обробки персональних даних на веб-ресурсах” [10]. Раніше, у жовтні 2012 року, за ініціативи зазначеної громадської організації було прийнято Декларацію “За недоторканність приватного життя в Інтернеті”, до якої приєдналась низка провідних національних телекомунікаційних компаній [11]. У ході громадського дослідження виявлено, що найчастіше персональні дані з використанням веб-ресурсів обробляються саме в рамках таких процесів як:

- заповнення відвідувачами веб-ресурсів анкет;
- реєстрація та отримання логіна та пароля;
- реєстрація з використанням облікового запису соціальної мережі;
- надання електронної адреси відвідувача для зворотного зв'язку.

З точки зору вітчизняного законодавства (статті 6, 11 Закону України “Про захист персональних даних”) фактично при реєстрації особи в соціальній мережі обов'язковим елементом повинна стати згода клієнта (користувача) із обробкою (використанням) його персональних даних певною соціальною мережею. Проте, велика кількість соціальних мереж не дотримується умов щодо правових підстав для обробки персональних даних, а отже фактично у незаконний спосіб обробляє ці дані. У ході проведеного нами дослідження з'ясовано, що в відомій широкому загалу соціальній мережі “ВКонтакте” реєстрація проводиться із врахуванням введення даних, відповідно до яких особа може бути ідентифікована:

- 1) ім'я та прізвище;
- 2) географічні об'єкти, місце навчання;
- 3) телефонні номери.

Всі ці дані про особу заповнюються суб'єктом персональних даних без попередження про їх можливе користування в процесі функціонування сторінки в соціальній мережі. З одного боку, можна уникнути цієї проблеми шляхом введення недостовірних відомостей, адже фактично дана соціальна мережа являється більшою мірою утилітою, яку використовують з метою розваги, проте, якщо ж особа має намір створити персональну сторінку “ВКонтакте” з метою ведення спілкування чи з іншою метою, обов'язковими умовами якої є зазначення “точних відомостей”, за якими вона може бути ідентифікована, то тут виникає проблемна правова ситуація.

З метою вирішення такої проблеми пропонуємо ввести опцію, суть якої буде зводиться до того, що в процесі реєстрації особи в соціальній мережі обов'язковим початковим етапом стане відповідь фізичної особи на запитання “Чи згодні ви, що в процесі функціонування вашої персональної сторінки в соціальній мережі “ВКонтакте”, можлива обробка ваших персональних даних?”. З одного боку, це дозволить уникнути поширення даних про особу, яка цього завідомо не бажає, шляхом її фактичного

попередження. З іншого – це сприятиме практичній уніфікації національного законодавства країни.

Інший проблемний аспект забезпечення приватності в соціальних мережах – неможливість повністю та остаточно видалити свої дані з соціальної мережі. Особисто зіштовхнувся з цією проблемою при видаленні сторінки в соціальній мережі Facebook. Неможливість повністю та остаточно видалити свої дані з соціальної мережі порушує так зване фундаментальне право фізичної особи у сфері захисту персональних даних – “право бути забутим” (*right to be forgotten*). Так зване “право бути забутим” існувало в Європі з 1995 року в усіх країнах-членах ЄС (з прийняттям базової Директиви 95/46/ЄС). Кожна людина може вимагати видалити свої дані у будь-який момент. Звичайно, існують і певні обмеження, наприклад, якщо дані використовуються з метою свободи самовираження, у засобах масової інформації, і, зрозуміло, якщо в цьому випадку є певна правова неузгодженість, а також, якщо держава або приватна компанія має право обробляти ці дані відповідно до визначеної законної мети їх обробки. Тож обмеження існують, хоча в цілому права фізичної особи мають бути гарантовані, якщо немає підстав для подібних обмежень.

“Праву бути забутим” приділено чималу увагу у проекті нового Загального регламенту ЄС із захисту персональних даних, який наразі проходить широке громадське обговорення в інституціях ЄС, в якому від контролера даних (володільця персональних даних) вимагається вироблення чіткого, послідовного правового і технічного механізму реалізації цього права [12].

Не зайвим буде згадати в цьому відношенні нещодавнє рішення Суду ЄС від 13 травня 2014 року. Так, Суд ЄС прийняв рішення у справі за позовом Національного агентства із захисту даних Іспанії в інтересах гр. Mario Costeja González проти дочірньої корпорації Google Іспанії та материнської компанії Google Inc. (*Google Spain SL, Google Inc. vs. Agencia Española de Protección de Datos*), визнавши, що за певних обставин Google (як і інші пошукові сервіси) “зобов’язані вилучати з результатів пошуку посилання на окремі статті, судові рішення чи інші документи, які містять персональні дані особи. Цим забезпечується так зване “право бути забутим”, за яким користувачі повинні отримати можливість звертатися до Інтернет-компаній з проханням знищити певну інформацію про них у мережі Інтернет” [13]. Свою позицію Суд ЄС обґрунтовує, зокрема, тим, що можливість отримати інформацію про фізичну особу за допомогою введення її імені в пошукову систему, значно спрощує доступ до неї для будь-якого Інтернет-користувача, і цим самим може відігравати суттєву роль в поширенні такої персональної інформації, а отже – становити більше втручання в фундаментальне право особи на приватність, ніж просто оприлюднення персональної інформації на окремій веб-сторінці.

На сьогоднішній день соціальні мережі все дедалі частіше розуміють проблематику необхідності забезпечення захисту персональних даних та виробляють певні адміністративні та технічні механізми. Найпоширеніший засіб – вироблення, затвердження та публікація на власних веб-ресурсах так званих “Політик конфіденційності”. За структурою всі ці документи є дуже схожими за структурою та змістом:

1. Загальні положення/термінологія.
2. Законодавство, що застосовується компанією.
3. Особливості обробки та захисту персональних даних в соціальній мережі.
4. Права суб’єкта персональних даних та механізми їх реалізації.
5. Політика компанії щодо транскордонних потоків даних.

Важливі кроки у вирішенні та подоланні проблемних питань реалізації права на захист персональних даних в соціальних мережах робить і наша держава. Так у рекомендаціях парламентських слухань на тему: “Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні”, затверджених постановою Верховної Ради України від 03.07.14 р. № 1565-VII), міститься рекомендація Уряду України “забезпечити викладення у середніх загальноосвітніх школах правил роботи у соціальних мережах, участі у форумах, захисту персональних даних та мережевої етики з урахуванням сучасного стану розвитку ІТК” [14]. Ефективність реалізації цих рекомендацій Урядом України можна буде оцінити лише з певним проміжком часу.

Висновки.

Комплексний аналіз проблемних правових питань обробки та захисту персональних даних в соціальних мережах свідчить про необхідність інтенсивного пошуку підходів до їх вирішення державою, суспільством, науковим середовищем, простими громадянами нашої держави.

Пошук найоптимальніших шляхів врегулювання та вирішення цих питань може мати місце у 3-х напрямках:

- загальноосвітній напрям (реалізація Урядом України вже існуючих рекомендацій парламентських слухань);
- інституційний напрям (активна позиція у цьому питанні Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини як посадової особи, уповноваженої виконувати функції від імені держави у сфері захисту персональних даних: проведення широкої інформаційної кампанії, надання чітких практичних рекомендацій, публікування до відома широкого загалу результатів перевірок володільців персональних даних (публічної інформації) з окресленої проблематики тощо);
- нормативно-правовий напрям (постійний моніторинг та адаптація вітчизняного законодавства до міжнародних стандартів з питань захисту персональних даних (приватності) у соціальних мережах).

Перспективи подальших досліджень, на думку автора, пов’язані із необхідністю вивчення нових тенденцій цієї проблематики в Європейському Союзі, США та пошуком можливостей впровадження найкращого європейського досвіду в законодавство України.

Використана література

1. Радкевич О.П. Конфіденційність персональної інформації в соціальних мережах // Вісник Вищої ради юстиції. – 2012. – № 3(11). – С. 215-224.
2. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.10 р. № 2297-VI // Офіційний вісник України. – 2010. – № 49. – С. 199.
3. Про захист осіб у зв’язку з автоматизованою обробкою персональних даних : Конвенція Ради Європи від 28.01.81 р. № 108 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 1. – С. 701.
4. Hallborg R.B. Principles of Liberty and Right to Privacy // Law and Philosophy. – 1986. – № 5. – P. 13-20.
5. Arthur R. Miller The Assault on Privacy. – Univ. of Mich. Press, 1971 – P. 25-32.
6. Про захист фізичних осіб при обробці персональних даних і вільним обігом цих даних : Директива Європейського парламенту та Ради 95/46/ЄС від 24.10.85 р. – Режим доступу : [//www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_242](http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_242)
7. Про захист осіб у зв’язку з обробкою даних у інформаційних магістралях : Рекомендації Ради Європи R(99)5 від 09.11.99 р. – Режим доступу : [//www.medialaw.kiev.ua/laws/laws_international/105/](http://www.medialaw.kiev.ua/laws/laws_international/105/)

8. Data protection working party – Article 29. WP 37. Working Document. Privacy on the Internet – An integrated EU Approach to on-line Data Protection, adopted on 21st November 2000. – Режим доступу : <http://ec.europa.eu/justice/policies/privacy/docs/wpdocs/2000/wp37en.pdf>

9. International Working Group on Data Protection in Telecommunications. Report and Guidance on Data Protection and Privacy on the Internet “Budapest – Berlin Memorandum”. – Режим доступу : [//www.datenschutz-berlin.de/attachments/138/bbmem_en.pdf?1200577389](http://www.datenschutz-berlin.de/attachments/138/bbmem_en.pdf?1200577389)

10. ВГО “УАЗПД”. Звіт за результатами громадського моніторингу “Забезпечення прозорості та відкритості обробки персональних даних на веб-ресурсах”. – Режим доступу : <http://uazpd.org/images/news/doslidzhennya/Research-results-v.2.2.pdf>

11. ВГО “УАЗПД”. Декларація “За недоторканість приватного життя в Інтернеті”. – Режим доступу: <http://uazpd.org/images/1016%202012%20.pdf>

12. Proposal for a Regulation of the European Parliament and of the Council on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data (General Data Protection Regulation). – Режим доступу : http://ec.europa.eu/justice/data-protection/document/review2012/com_2012_11_en.pdf

13. Judgment of the Court (Grand Chamber) of 13 May 2014. Google Spain SL and Google Inc. v Agencia Española de Protección de Datos (AEPD) and Mario Costeja González. Case C-131/12. – Режим доступу : <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-131/12>

14. Законодавче забезпечення розвитку інформаційного суспільства в Україні. – (Рекомендації парламентських слухань) : Постанова Верховної Ради України від 03.07.14 р. № 1565-VII // Відомості Верховної Ради України. – 2014. – № 33. – Ст. 1163

~~~~~ * * * ~~~~~